

Augļkopības nozares apskats par 2023. gadu

Neskatoties uz notikumiem pasaulē, augļkopības nozarei globāla rakstura satricinājumu nebija, taču izaicinājumu netrūka.

Pirmais jau sākās līdz ar pavasara iestāšanos, kad notika pieteikšanās atbalstiem un ekoshēmu nosacījumu pildīšana. Tas izrādījās tik nopietns izaicinājums, ka bioloģiskajā saimniekošanas metodē daļa saimniecību nolēma jaunā KLP plānošanas perioda pirmajā gadā saistības vairs neuzņemt. Lai arī ar augļkopību no tām saistītas bija tikai daļa, tomēr fakts paliek fakts. Otrs kaut kādā ziņā ir cieši saistīts ar pirmo, jo saimniekošanas darbu fiksēšana LIZ pārvaldības sistēmā izrādījās gana ciets rieksts pat speciālistiem un cilvēkiem, kuri ne pirmo gadu strādā ar dažādām datorsistēmām. Varētu teikt, ka pašu valsts rokām auklētās lietas daļai lauksaimnieku radīja nervozu pirmo KLP plānošanas gadu. Tam klāt vēl nāca dabas untumi, kas divos periodos maija un jūnija sākumā salnu ietekmē radīja nopietnus postījumus Latvijas augļu dārzos. Pārējie procesi izejvielu un resursu nodrošinājumā ir vērtējami kā pietiekami stabili, kas nopietnus satricinājumus nozarei neradīja.

2023. gads kļuva par trešo siltāko novērojumu vēsturē, jau vienpadsmitais gads pēc kārtas, kas ir siltāks par klimatisko standarta normu. Kopējais nokrišņu daudzums Latvijā 2023. gadā bija 761,1 mm, kas ir 11% virs gada normas (685,6 mm). Tas bija mitrākais gads kopš 2017. gada. Vislielākais nokrišņu daudzums 1065,1 mm tika novērots Rucavā, bet vismazāk nokrišņu bija Bauskā – 524,2 mm. 2023. gadā kopumā 46 dienās tika novērotas vēja brāzmas, kas sasniedza vētras spēku (vismaz 20 m/s). 2023. gads bija saulaināks nekā vidēji, Latvijas austrumos vietām saules spīdēšanas ilgums bija pat 10% virs normas. Saulainākā bija Rīgas līča piekrastē Vidzemē.

Ziema sākās ar ilgstošu sala periodu – no 17. novembra līdz 20. decembrim (34 dienas), vidējā gaisa temperatūra Latvijā bija zem 0 °C. Pēc ilgstošā sala perioda iestājās atkusnis, ap gadumiju tika pārspēti 49 maksimālās gaisa temperatūras rekordi. Turpmāk ziemā lielākoties gaisa temperatūra bija virs normas un sala periodi mijās ar atkušņiem. Ziemešanas apstākļi vērtējami kā apmierinoši, bet daudzie atkušņi nenāca par labu augļu koku ziemošanai.

2023. gada pavasaris vērtējams kā agrs. Šis pavasaris kļuva par 10. siltāko novērojumu vēsturē (kopš 1924. gada). Marta 1. dekādes beigās Latvijā novēroja stiprāko salu kopš 2021. gada decembra (Zosēnos -26,4 °C). Pēc tam strauji kļuva siltāks, un tika pārspēti vairāki maksimālās gaisa temperatūras rekordi. Pēc nedaudz siltāka maija vidus pavasara pēdējās dienās kļuva vēsāks, un tika reģistrēti jauni minimālās gaisa temperatūras rekordi. Kopumā pavasarī tika pārspēti 30 diennakts maksimālās gaisa temperatūras rekordi un 36 diennakts minimālās gaisa temperatūras rekordi. Latvijas teritorijā maija pirmās dekādes vēsā laika dēļ ziedēšanas sākuma atšķirības bija vērojamas gandrīz trīs nedēļu garumā. Maijam bija raksturīgas stipras salnas, īpaši mēneša sākumā, kad gaiss dažviet atdzisa pat līdz -6 °C atzīmei. Salnas, galvenokārt uz augsnes, daudzviet bija vērojamas arī mēneša beigās. Maija otrajā un trešajā dekādē augļu koki ziedēja jau visā valstī, arī pīlādži un ābeles. Gan salnas, gan ilgstošais sausums radīja nopietnus zaudējumus augļkopjiem.

2023. gada vasara vidēji bija nedaudz siltāka par normu. Ļoti agri (augusta sākumā) nogatavojās pīlādži. No 15. augusta sākās nedēļu ilgs karstuma vilnis. Augusta nogale lielākajā valsts daļā bija nokrišņiem bagāta, tas kavēja ražas novākšanu. Dārzos nogatavojās rudens avenes, āboli.

2023. gada rudens, vidējā gaisa temperatūra Latvijā bija 1,1 °C virs gadalaika normas. Rudens sākās ar siltāko septembri novērojumu vēsturē (kopš 1924. gada), kas ar vidējo gaisa temperatūru +15,8 °C bija 3,5 °C siltāks par mēneša normu, tika pārspēti 110

diennakts maksimālās gaisa temperatūras rekordi, tostarp 5 Latvijas diennakts rekordi. Rudens sākumā tika novērota atkārtota ābeļu, ķiršu, irbeņu ziedēšana, kas notiek pēc ekstremāli siltiem laikapstākļiem. Atsevišķos dārzos gatavojušās gan zemenes, gan avenes. Siltā septembra ietekmē ļoti aizkavējās koku un krūmu lapu dzeltēšanas un krišanas sākums. Septembra beigās lapu dzeltēšana sākās ērkšķogām, jānogām. Oktobra sākumā lapu dzeltēšana sākās ābelēm. Vēl novembra sākumā daudzviet valstī ābelēm un bumbierēm lapas turējās zaros, viens no vēlākajiem gadiem novērojumu vēsturē. Kopumā rudenī apmierinoši apstākļi, lai augļu koki un ogulāji sagatavotos ziemošanas periodam.

Āboli ir viena no retajām kultūrām, kas cieta vismazāk no dažādām dabas radītām likstām, vienīgi lietainā vasaras otra puse un rudens radīja dažādu puvju eksploziju, bet, kur platības tika pasargātas smidzinot, viss bija kārtībā.

Saldo ķiršu raža bija ļoti niecīga, jo lielākā daļa dārzu nopietni cieta salnās.

Ogu audzētājiem aizvadītais gads bija viens no nelabvēlīgākajiem pēdējā desmitgadē, pavasara salnās ļoti nopietni cieta upeņu, jānogu, ērkšķogu stādījumi, tikai retajam izdevās tikt pie ražas. Tāds pats liktenis piemeklēja dzērveņu, krūmmelleņu audzētājus. Praktiski tikpat bēdīga bija situācija krūmcidonijām, tikai aizaugušās platībās bija iespējams tikt pie ražas. Atklātā lauka platībās cieta arī zemenes, savukārt segtās platībās karstuma dēļ ražas periods saruka par vairākām nedēļām.

Smiltsērķšķu ražotājiem pirmais izaicinājums bija agrās pavasara salnas, kad daudzviet apsala dzinumū galotnes pumpuri, kas ievērojami samazināja veģetatīvos pieaugumus, kas savukārt ietekmēs ražu 2024. gadā. Otrs bija katastrofālā smiltsērķšķu raibspārnu mušas izplatība, kuras ietekmē daļa bioloģisko audzētāju pat nevāca ražu, citviet radot nopietnus ražas

samazinājumus un vienus no lielākajiem apdraudējumiem nozares pastāvēšanas vēsturē.

Upeņu audzētāju nozari nopietni satricināja salnu izraisītie zaudējumi, kas daudzviet radīja daļējus vai pilnīgus ražas zudumus. Zināmu nervozitāti veicināja arī ogu realizācija. Pārējie nozari ietekmējošie faktori ir vērtējami kā stabili. Bažas gan bija par daudzviet nepietiekamo upeņu krūmu augšanu un attīstību, jo īpaši bioloģisko upeņu laukos.

Aveņu audzētājus ietekmēja ne tikai salnas, bet, kā vienmēr vasarā, mitruma nodrošinājums un daļēji kaitēkļi, bet rudens avenēm lietavu dēļ daļēji bija problēmas ar ražas nogatavošanos un pelēkās puves izplatību.

No finanšu viedokļa aizvadītais gads ir vērtējams kā salīdzinoši stabils, cenu svārstības vairāk ietekmēja dabas radītie zaudējumi nevis svārstības augļu un ogu tirgū. Iepriekšējo gadu straujās izmaiņas izejvielu un resursu cenu pieaugumā pārsvarā bija stabilizējušās.

Ar mainīgām sekmēm darbu turpināja visi augļu un ogu kooperatīvi. LPKS “Augļu nams”, svaigo augļu un ogu tirgū darbojas, izmantojot ”Zaļās karotītes” zīmolu. Kooperatīvs kopā ar citiem partneriem piedalās projekta “Tālizpētes tehnoloģijas ābeļdārzā”. LPKS “Zelta ābele” darbu sekmīgi turpināja kā ābolu vairumtirdzniecībā, tā mazumtirdzniecībā, gan tiešajā pārdošanā. Svaigie āboli tika eksportēti. Kooperatīva biedri darbojas arī augļu koku un ogulāju stādu tirgū. Kooperatīvs “Bio Berries Latvia” konkursā “Sējējs”, kļuva par laureātu nominācijā “Gada veiksmīgākā kopdarbība”. Ogu tirgus bija salīdzinoši mazaktīvs, jo daudzi lielie tirgus spēlētāji ES tirgos vēl pārdeva saldētās ogas no 2022. gada. LPKS “Baltijas ogu kompānija” apvieno sešus dzērveņu un krūmmelleņu audzētājus. Turpina sekmīgi strādāt Latvijas lielveikalu ķēdēs, sekmīgi konkurējot ar ievesto krūmmelleņu un dzērveņu produkciju. LPKS “Baltijas ogu dārzi”

turpina strādāt, apvienojot Latvijas smiltsērķšķu audzētājus, risina sarežģītus jautājumus, kas ir saistīti ar audzēšanas problēmām un globālo tirgu svārstībām. Kopā ar citiem partneriem piedalās projektā "Ogu pārstrādes izveide". LPKS "Rūjienas oga" nodarbojas ar smiltsērķšķu, krūmcidoniju, upeņu, ķirbju audzēšanu un realizāciju. LPKS "Zaļais grozs" apvieno daudzas bioloģiski sertificētas saimniecības, kas tajā skaitā piedāvā svaigus augļus un to pārstrādes produktus. Turpinājās programma "Skolas auglis", kuru nodrošināja vairākas kooperatīvās sabiedrības.

Nākotnes izaicinājumi nozarei būs saistīti ar sekmīgu ekoshēmu realizēšanu. Vēl – kas notiks ar uzskaites datorsistēmām. Ņemot vērā, ka salnu riski ir kļuvuši par vērā ņemamu draudu, iespējams, tiks meklēti risinājumi apdrošināšanā, uz ko norāda paši audzētāji. Vairāku problēmu kopumu uzrāda bioloģisko smiltsērķšķu un upeņu audzētāji, to sekmīga risināšana lielā mērā noteiks, vai uzņemtā dinamika un vieta ES augļu un ogu tirgū tiks saglabāta un nostiprināta. Diemžēl globālo tirgu mainīgums rada smiltsērķšķu nozarei jaunus riskus. Ja līdz šim mēs bijām piedzīvojuši, ka tirgus pieprasa arvien perfektāku augļu kvalitāti, tad smiltsērķšķu nozarē tā pēkšņi vairs nav dominējoša. Rezultātā nozarē ieguldītais darbs un investīcijas Latvijā augļu kvalitātes nodrošināšanai kļūst par izaicinājumu. Savukārt upeņu audzēšanā šī kultūra no "vienkāršas" mainās uz kultūru ar vairākiem izaicinājumiem. Iespējams, ka, samazinoties saimniecību skaitam, nedaudz vēlāk sajūtīsim arī bioloģiski sertificētu augļu piedāvājuma samazinājumu. Skaidrs, ka nozarei izaicinājumu mazāk nepaliek, bet veidojas jauni. Skaidrs, ka vienus izaicinājumus varēs atrisināt, optimizējot darbu jaunajā KLP un ieguldot daudz darba jaunos bioloģiskās lauksaimniecības normatīvajos aktos. Kas notiks starptautiskajos tirgos, gan ir pavisam grūti prognozēt. Nozarē strādā sīksti un izturīgi ļaudis, gan viss sekmēsies.

MĀRIS NARVILS,

LLKC Vides nodaļas vecākais speciālists dārzkopībā